

SSSR a druhá světová válka

**Příčiny porážky 1941. Tradiční
interpretace ve světle empirie**

Operace Barbarossa

SSSR v létě 1941 utrpěl největší porážku, jakou kdy jaký stát utrpěl ve válce.

Přesto válka skončila v Berlíně a Moskvě.

Operace Barbarossa – viz mapa.

Pro útok na SSSR vytvořilo nejvyšší velení Wehrmachtu tři mohutná uskupení vojsk, z nichž každé mělo útočit na jednom strategickém směru:

1.skupina armád Sever pod velením polního maršála rytíře von Leeba měla zničit nepřátelské síly v Pobaltí a poté dobýt Leningrad.

2.skupina armád Střed pod velením polního maršála von Bocka měla zničit sovětská vojska v prostoru Brest-Vilnius-Smolensk a poté Moskva.

3.skupina armád Jih pod velením polního maršála von Rundstedta měla zničit protivníka na západní Ukrajině, překročit řeku Dněpr, dobýt Kyjev a poté postupovat ve směru na hospodářsky důležitou Doněckou pánev.

Největší vojenská katastrofa

Konečným cílem operace Barbarossa bylo dobytí tzv. linie A-A, neboli Archangelsk – Astrachaň.

Dobytím této linie mělo německé nejvyšší velení za to, že se organizovaný odpor nepřítele zastaví, popř. se změní celý politický systém.

Velmi hloupé a naivní očekávání.

V roce 1941 ztratil SSSR na 5,5 mil vojáků (4 mil zajatých), nejméně 15 000 tanků, nejméně 20 000 letadel a nejméně 40 000 děl a minometů.

Padl Minsk, Kyjev a Charkov. Leningrad byl jako průmyslové centrum eliminován, Wehrmacht se dostal na dohled Moskvy.

Bitva u Kyjev – 23. 8. 1941-19.9.1941 – ztráta nejméně 700 000 vojáků – největší obklíčení v dějinách 2. světové války.

Sovětský krokodýl dostal obrovskou ránu, přesto zvítězil!

Příčiny porážky 1941

Několik interpretací **a) tradiční sovětské** - opakuje i mnoho západních historiků a **b) moderní revizionistické** (většinou od ruských autorů).

a) Tradiční sovětské

1. **Nenadállost a věrolomnost německého vpádu podpořená Stalinovou nedůvěrou zprávám Richarda Sorgeho.**
2. **Vojenská nepřipravenost SSSR.**
  - 2a. Početní převaha útočníka.
  - 2b Nízká kvalita sovětské výzbroje.
  - 2c Čistky důstojnického sboru.

b) Moderní ruské revizionistické

1. **Sovětská armáda se rozpadla kvůli zhroucení morálky v létě 1941 (Mark Solonin).**
2. **SSSR se připravoval na první úder a byl Německem předstižen na vrcholu strategického rozvinování. (Pavel Suprun alias Viktor Suvorov).**

1. Nenadállost německého vpádu I.

Teze o vojenské nepřipravenosti SSSR na druhou světovou válku je obecně přijímaná v literatuře bolševické, ruské i „západní“ provenience.

Obecně se jí vysvětluje a) sovětská zahraniční politika spojení s Hitlerem v předvečer války a b) sovětské vojenské neúspěchy na počátku války.

I literatura neruské, nebolševické a nerevizionistické provenience ji obecně přijímá. Je otázkou, zda je to správné.

Rétorika SSSR ve 30. letech byla obecně mírová, podporující celosvětové odzbrojení – přirozeně dle rétoriky nebylo mírumilovnějšího státu.

Co vlastně Stalin sledoval?

Pro pochopení role SSSR ve 2. světové válce (a obecně jakéhokoli státu v dějinách) je nutné věnovat se především činům.

Propagandu má smysl studovat pouze v souvislosti s činy.

Proč sovětský režim, obecně nepřátelský vůči kritice, pěstoval tezi o vlastní vojenské nepřipravenosti?

Často se mylně tvrdí, že Hitler se rozhodl zaútočit na SSSR v červnu 1940, veřejně a oficiálně to poprvé sdělil svým generálům 31.07. 1940. Písemně byl tento úmysl deklarován 18.12. 1940 „Direktivou č. 21“.

<http://www.fronta.cz/dokument/smernice-c-21-operace-barbarossa>

Hitler ji vydal měsíc po neúspěšných berlínských jednáních se Sověty (listopad 1940), kdy Molotov vznášel rozsáhlé sovětské požadavky. Taková intepretace je velmi nepřesná!!!

1. Nenadálost německého vpádu II.

„Německá branná moc musí být připravena na to, před ukončením války s Velkou Británií rychlým polním tažením porazit sovětské Rusko (operace Barbarossa).“

„Pokud nastane příležitost, nástup proti sovětskému Rusku nakáže osm týdnů před zamýšleným počátkem operací. Přípravy, které potřebují delší čas, budou zahájeny již nyní, pokud se tak ještě nestalo, a ukončeny k 15. květnu 1941.“

„Rychlým postupem bude dosažena linie, zpoza které již ruské letectvo nebude moci útočit na říšskoněmecké oblasti. Konečný cíl operace je clona proti asijskému Rusku z všeobecné linie Volha-Archangelsk. Takto, pokud bude zapotřebí, budou moci být poslední průmyslové oblasti Ruska na Urale vyraženy Luftwaffe.“

„Všechna nařízení vrchních velitelů na základě této směrnice jednoznačně musí brát v potaz, že se jedná o předběžná opatření pro případ, že by Rusko změnilo svůj dosavadní postoj k nám. Počet důstojníků majících co do činění s přípravami, zůstane co nejmenší, další spolupracovníci budou zasvěceni co nejpозději a pouze v rozsahu nutném pro činnost každého jedince. Jinak existuje nebezpečí, že kdyby vešly ve známost naše přípravy, o jejichž provedení nyní ještě vůbec není rozhodnuto, vyvstala by nejtěžší politická i vojenská nevyhoda.“

Hitler se v prosinci roku 1940 ještě definitivně nerozhodl!!!

Před schválením "Direktivy č. 21" Hitlerem byly zpracovány první dokumenty plánující válku.

K nejznámějším patří „Projekt plánu Ost“ a „Etuda Lossberga“. Druhý jmenovaný dokument z 15.09. 1940 podává tři hypotézy války: 1) Sověti provedou preventivní úder, 2) Sověti přijmou německý úder, avšak tento se zastaví na připravených obranných pozicích, 3) Sověti zopakují plán z roku 1812, tedy ustoupí do hloubky svého území, nechají roztáhnout nepřítele po komunikacích, čímž se zhorší jeho zásobování, a teprve poté provedou protiúder..

Generálmajor Marcks, tak označili třetí variantu jako nejméně pravděpodobnou s tím, že Sověti budou donuceni svést boj na hranicích.

1. Nenadállost německého vpádu III.

Hitler se rozhodl pro vpád až na jaře 1941. Po celou dobu se německá rozvědka úspěšně snažila o dezinformační kampaň vůči SSSR – *David E. Murphy: Stíny. O čem Stalin věděl* nechtěně potvrzuje tuto tezi!

Není pravda, že si Stalin četl Hitlerovy plány okamžitě jak byly přijaty, jak se tvrdí i v rádoby seriózní literatuře!

Německá rozvědka zahltila sovětskou rozvědku zprávami falešném datu útoku!

Např. 04.01. 1941 od agentů „Alta“ a „Arije“ přišly zprávy o Direktivě č. 21, ve které se hovoří o útoku na jaře. **Současně se hromadí zprávy o přesunu divízi na sovětskou hranici či zapažení Rumunska do plánů německé operace.**

Další zprávy: od „Korsikánce“ 08.02., 21.02. od „Dory“ o termínu útoku koncem května, 28.02. od „Arije“ o termínu 20. května a již první zmínka o třech směrech německého útoku (*zdrojem byl dokument německým velitelům o operaci Barbarosa č. 050/41*).

Ačkoliv se Jugoslávie 25.03. 1941 stala formálně spojencem Německa, v následujících dnech došlo k převratu. Svědectví ukazují, že v převratu měl prsty i SSSR (vojenská rozvědka i rozvědka NKVD).

Hitlerův plán útoku koncem května byl však narušen – balkánské tažení Wehrmachtu (6.4.1941)! - Jugoslávie a Řecko.

Moskvy varující zpráva přímo od Churchilla, která Stalina nijak nepřekvapila, jelikož velmi dobře věděl o vojenské aktivizaci Německa.

Nejde ale o varování. Churchill upozorňuje, že Německo se koncentruje na Balkán a vyzývá Stalina k vojenskému útoku! **Proč by měl Stalin Ch. věřit!**

15.05. přišla do Kremle informace (č. 660477-ss) o tom, že na sovětských hranicích se nachází 114 - 119 německých divízi, přičemž jejich soustředění pokračuje.

Proč by se měl Stalin vzrušovat, když Rudá armáda dělala totéž a byla mnohem silnější?

1. Nenadállost německého vpádu IV.

Rezident vnější rozvědky v Londýně Anatolij Gorský pokračuje v zasílání zpráv o misi Hesse v Anglii.

Ze zpráv agentů nasazených přímo v MI-6 je zřejmé, že jednání o míru mezi Británií a Německem není aktuální, ale za jistých okolností být může!

Mezitím 12.05. 1941 německé hlavní vedení počalo další fázi své **dezinformační kampaně**, která měla „*vysvětlit*“ soustředění svých vojsk na sovětských hranicích jako **úskočný manévr pro hlavní cíl útoku - Anglii.**

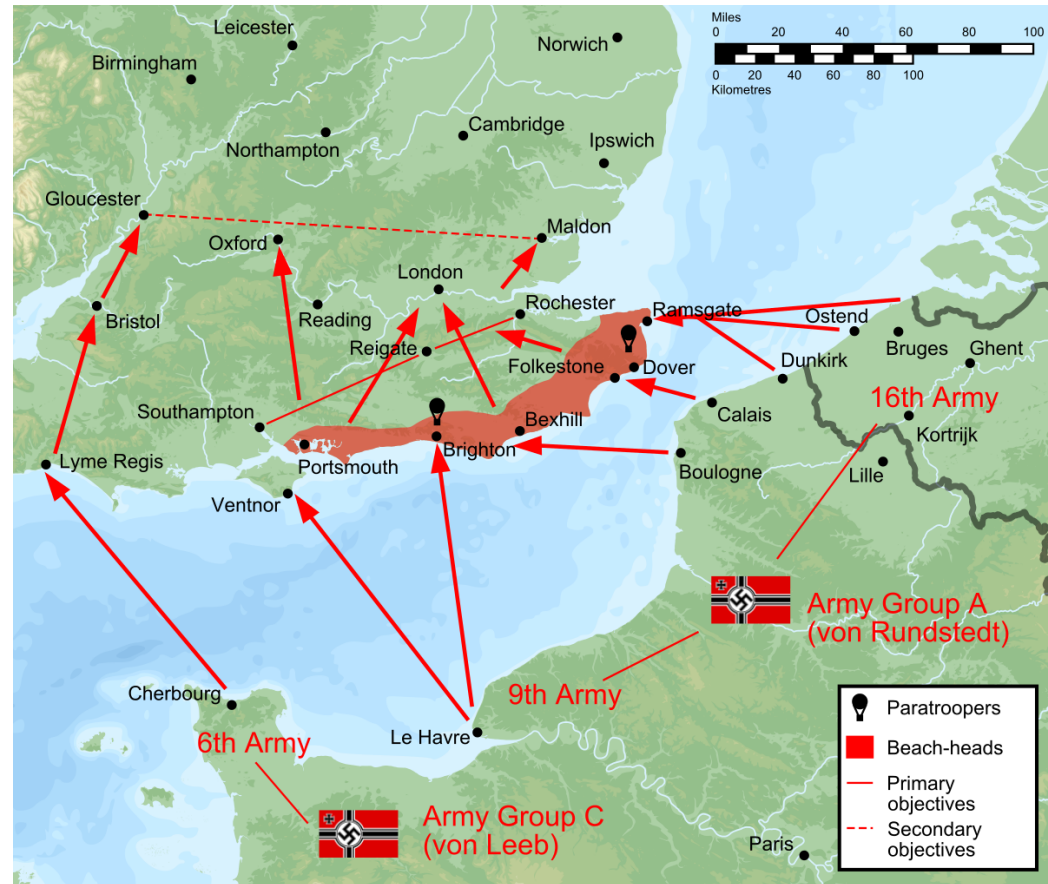
Operace Lvoun viz mapa.

01.06. byl Golikovem přednesen referát „*Soustředění německých vojsk k 01.06. 1941*“, který obsahuje přesný přehled soustředění německých divizí v Evropě.

Z tohoto referátu je zřejmé nebezpečí pro SSSR, nicméně Golikov učinil závěr, že **reálnější je útok Německa na Anglii než na SSSR. Německá armáda se nepřipravovala na boj v SSSR!**

10.06. 1941 blížící se válka je nejvíce patrná v **příhraničních okruzích**, kde je stále více vidět **soustředování německých jednotek a techniky.**

Stejně jako začíná narůstat zadržování německých vojáků - přeběhlíků, kteří rovněž přinášeli další informace.

1. Nenadálost německého vpádu V.

Od Chruščovových dob až do současnosti sovětští falšovatelé dějin srdceryvně popisovali, jak skvělí sovětští rozvědčící úspěšně získávali ty nejtajnější dokumenty německého velení, a hloupý - nebo smrtelně dezorientovaný a naivní - Stalin je vůbec nechtěl poslouchat.

Teprve 18. června 1941 bylo definitivně rozhodnuto o zahájení válečných akcí proti Sovětskému svazu a přesné datum útoku se dozvěděli všichni velitelé sborů, divizí a pluků na budoucím východoevropském válčišti!!!

Sovětská rozvědka nezjistila tuto informaci, o níž od 18. června věděla asi tisícovka německých generálů a vyšších důstojníků.

Až 21. června ve 13.00 hodin dorazil ke všem německým vyšším jednotkám na sovětských hranicích signál Dortmund.

Tento signál znamenal, že útok proti Sovětskému svazu bude zahájen podle plánu 22. června a velitelé mohou přistoupit k otevřenému plnění rozkazů nadřízených.

Od tohoto okamžiku znaly největší vojenské tajemství Velkoněmecké říše stovky tisíc vojáků a důstojníků.

Ovšem sovětské zpravodajské služby informaci nezískaly ze svých agenturních sítí, ale od vojenských přeběhlíků.

Sovětská rozvědka nebyla schopná přinést správný čas a plán německého útoku!

1. Nenadállost německého vpádu VI.

Německé velení samozřejmě předpokládalo, že nedokáže skrýt koncentraci tří milionů vojáků v oblasti západních hranic Sovětského svazu.

Proto se rozhodlo uvést sovětskou rozvědku a vyšší velení Rudé armády v omyl falešnými plány vojenských akcí.

Jedním z nejpodrobněji propracovaných mnohovrstevných plánů dezinformační činnosti bylo **“vypuštění zpráv”**, že **německá branná moc povede hlavní údery na severním a jižním křídle**, tedy z Východního Pruska (případně i z Finska) a z Rumunska.

Mezi další prvky dezinformační kampaně patřil celý vodopád termínů vypuknutí války, který sovětská rozvědka dostala k dispozici – diskreditace agenturní sítě!

Stalin nevěřil, Hitler s tak malými silami se odváží zaútočit jako první a i kdyby, zkušenosti války s Finskem ukazovaly, jak obtížné je překvapit mobilizovanou armádu.

1. Nenadállost německého vpádu VII.

Hitler předpokládal, že bojovat a vyhrát na dvou frontách není možné.

Na poradě nejvyššího velitelského sboru německých ozbrojených sil 23.11.1939 Hitler hovořil o tom, že proti Sovětskému svazu je možné začít válku až poté, co bude ukončena na Západě.

A teď si představte, že vám v roce 1940 někdo oznamuje, že Hitler je připraven odklonit se od využití velikého strategického principu koncentrace, který dosud tak dobře používal postupně proti jednomu a poté dalšímu protivníkovi, a místo koncentrace sil chystá jejich rozptýlení.

Stalin se domníval, že jde o britskou dezinformaci – Německo nemůže vyhrát válku na dvou frontách!

Plán Barbarossa je tak pitomý a hloupý, že Stalin nevěřil, že jej někdo může myslet vážně!

Hitler, jehož Stalin Molotov-Ribbentropovým paktem zahnal do strategické slepé uličky, náhle pochopil, že už nemá co ztratit, že Německo stejně nebojuje na jedné, ale na dvou frontách – tak na nich skutečně začal bojovat.

Německý útok byl neočekávaný. Takovou hloupost jako Barbarossu o neočekával ani Golikov, ani Stalin.

Bylo to sebevražedné řešení, ale Hitler už jiné k dispozici neměl.

2a) Vojenská nepřipravenost SSSR – početní převaha útočníka I.

Sovětská armáda se stala v průběhu 30. let nejsilnější armádou světa. Proč?

Důvodem dle II. mobilizačně-organizační správy bylo, že „naše strana bude stále aktivněji plnit svoji roli mezinárodního motoru proletářské revoluce, ponoukajícího proletáře všech zemí k uchvácení moci“.

Direktiva politické správy Rudé armády "O politické výchově rudoarmějců a nižších velitelů RA pro letní období 1941:

"Spravedlivé a nespravedlivé války jsou mnohdy interpretovány tímto způsobem: když nějaká země jako první napadne jinou zemi a vede útočnou válku, je to válka nespravedlivá, a naopak, když je nějaká země přepadena a pouze se brání, je taková válka jistě považována za spravedlivou. Z toho je možno vyvodit závěr, že Rudá armáda jistě bude vést pouze válku obrannou, přičemž se ale zapomíná na pravdu, že každá válka, kterou Sovětský svaz povede, bude válkou spravedlivou.,,

(<http://www.fronta.cz/zukovuv-plan-preventivniho-uderu-z-kvetna-1941>)

V roce 1935 Wehrmacht plánoval postavit 36 divizí a 550 000 vojáků, tak SSSR měl 119 divizí a 1 mil. vojáků – plán verus realita.

V roce 1937 mohl SSSR postavit na Západě 140 divizí a 10 000 tanků proti 61 divizí a 2000 tankům Německa a 36 divizím a 350 tankům Polska.

Otázka kvality je otevřená?

Závody ve zbrojení vedly k hospodářské izolaci SSSR a posilování autarkie.

V roce 1913 se Rusko podílelo 4% na světovém obchodě, v roce 1938 to bylo jenom 1,1%.

Rozvoj letectví a dalších oblastí vědy spojených s vojenstvím – dálkoví letci Čkalov, Gromov.

Mohutná propagandistická kampaň – desítky filmů opěvujících budoucí válku!

2a) Vojenská nepřipravenost SSSR – početní převaha útočníka II.

	1930	1932	1934	1936	1939	Nárůst v % k 1930
Děla	952	2574	4123	5235	16459	1629
Děl. munice	790	1224	1504	5200	18099	2191
Letecké bomby (tis)	14	147	369	600	2834	20142
Kulometry	9600	45000	29200	31100	96433	904
Tanky	170	3038	3565	4804	29860	1656
Letadla	899	1734	3109	2688	10758	1096

2.a) Vojenská nepřipravenost SSSR: početní převaha útočníka III

Celá sovětská industrializace vyjádřená v prvním a druhém pětiletém plánu je obecně na Západě mylně vnímána.

Šlo především o program posílení zbrojních kapacit Sovětského svazu – důkazem je extrémní důraz na těžký průmysl, čímž se industrializace SSSR odlišovala o industrializace VB, Francie nebo USA sto let předtím – tato teze ale není pokrokovými badateli zastávána.

I oficiální sovětské dokumenty uvádějí, že

„Vezmeme-li v úvahu možnost vojenského útoku kapitalistických států proti státu proletářskému, je nutné, aby při vypracování pětiletého plánu byla věnována ta nejvyšší pozornost co nejrychlejšímu rozvoji těch odvětví národního hospodářství vůbec a průmyslu zvláště, kterým připadá hlavní úloha při zajišťování obrany a hospodářské stability v době války.“ (KSSS v rezolucích a usneseních, Praha 1956, díl II, s. 369)

Stalinova koncepce ale nebyla jediná, Bucharinova skupina navrhla konstrukci pětiletky s důrazem na lehký průmysl.

Těžký měl být rozvíjen pouze tak, aby mu dodal fondy.

Přestože šlo o centrálně plánovací systém založený marxistické politické ekonomii je nesporné, že jejich cílem bylo (špatnou metodou sice) zvyšovat životní úroveň sovětských obyvatel.

Stalin měl ale cíle jiné.

Na co potřeboval Stalin ozbrojené síly větší než ozbrojené síly ostatních velmocí dohromady?

2.a) Vojenská nepřipravenost SSSR: početní převaha útočníka IV

První pětiletka byla pětiletkou získání prostředků k výrobě továren na zbraně, druhá byla pětiletkou stavby továren na zbraně a třetí měla být pětiletkou výroby zbraní.

Otázka je, co by SSSR dělal s těmito továrnami a zbraněmi, kdyby druhá světová válka nevypukla?

A nebo Stalin v roce 1929 věděl, že v roce 1933 se k moci dostane Hitler a v roce 1939 začne válka?

Po skončení první (1928-1932) a druhé pětiletky (1932-1937) se rapidně zvýšila zbrojní produkce SSSR.

V roce 1931 SSSR za rok vyrobil 860 letadel, 740 tanků, 2000 děl a 174 000 pušek. V roce 1938 bylo vyrobeno 5500 letadel, 2271 tanků, 12 500 děl a 1 174 000 pušek.

Ve zbraní měl 1 174 000 vojáků při neexistenci povinné vojenské služby.

To vše v době, kdy na hlad v letech 1933 – 34 zemřelo nejméně 7 mil. sovětských občanů.

SSSR produkoval už v roce 1931 zhruba 20% celosvětové zbrojní produkce!

V roce 1937 to bylo zhruba 50%. Hovořil ale o nutnosti odzbrojení a většina levicových intelektuálů mu naslouchala s vážnou tváří... .

Při projednávání třetího plánu na 38-42 bylo naplánováno další přednostní zvýšení zbrojní produkce. Za první tři roky třetí pětiletky zbrojní průmysl vzrostl o dalších 40% (Anfilov, Krach bleskové války, Praha 1977, s. 115)

2.a) Vojenská nepřipravenost SSSR: početní převaha útočníka V

SSSR disponoval na jaře a létě 1941 výraznou početní převahou v hlavních druzích bojové techniky.

Němci útočili proti početně silnějším protivníkovi a věděli to, ale tak velký rozdíl v počtech nepřepokládali.

Wehrmacht se spojenci měl 5 mil vojáků, 22 000 děl, 3600 tanků a 5 500 (3594 německých) letadel (jen asi 850 moderních stíhaček).

RA měla sice jen 3, 6 mil vojáků v západních oblastech, 10 000 letadel (2500 moderních, z toho 1100 stíhaček), 36 000 děl, 10 700 tanků , z toho 1100 T-34 a KV1.

Celkově měl SSSR na 60 000 děl, 23 000 tanků 17 000 letadel - zbraně nebyly šrot, jak sov. propaganda dodnes tvrdí, viz dále.

Obránce měl velmi významnou početní převahu a to jak celkovou, tak v západních vojenských okruzích.

Hitlera zdrželo jeho dobrodružství na Balkáně a Řecku, útok na SSSR připravoval **od září 1940**, ale původní termín v květnu 1941 nestihl.

Ten měsíc mu chyběl. Také chyběly dvě mechanizované divize vyslané do Tuniska aby zabránily totální porážce Italů

2.c) Vojenská nepřipravenost SSSR: nízká kvalita zbraní

Třetí pětiletka se zaměřila na rozvoj zbrojního průmyslu ve východních částech SSSR.

Od ledna 1939 do 22. června 1941 bylo vyrobeno 7000 tanků. V první polovině roku 1941 bylo vyrobeno 1684 tanků, z toho 1500 T-34 a KV 1. **Sovětský zbrojní průmysl přešel na nové konstrukce v letech 1939 – 1941.**

Do výzbroje začaly být zaváděny celkem moderní zbraně Il-2, Jak 1, T-34. Sovětská dělostřelecká výzbroj byla kvalitou zcela prvotřídní (PTK, houfnice i BM13)

Obecně Sověti v letech 1940-41 modernizují armádu zcela novou technikou, která rozšiřuje potenciál techniky z druhé poloviny 30. let. Sovětská bojová technika byla spíše mladší provenience než u nacistického Německa a rozhodně nebyla tak opotřebovaná.

Z hlediska kvality **sovětské zbraně z 2. poloviny 30. let (BT 5 a 7, T-26) nebyly horší než analogická výzbroj Německa (Panzery I a II)** (s jistou výjimkou elektroniky, spojovacího vybavení a radarů, mírné zaostávání ve stíhacím letectvu).

Ve druhé polovině 30. let byla velká pozornost věnována výsadkovým vojskům a vznikaly velké tankové útvary.

V roce 1939 (1. 9.) byla zavedena branná povinnost.

Od ledna 1939 do 22. června 1941 bylo vyrobeno 7000 tanků, 17 745 bojových letounů.

Tyto typy nemohly být příliš opotřebované za 2-2,5 let výcviku.

Ztráty proti Finsku a Japonsku byly více než nahrazeny!

Celkově sovětská technika je na úrovni doby, starší typy z druhé poloviny 30. let sice svoji hodnotu ztrácí, ale nebyly horší než obdobné typy Německa. **I ty nejstarší sovětské tanky, děla a letadla nebyly v roce 1941 straší 10 let, ale spíše méně.**

Zejména sovětské dělostřelectvo a tankové síly měly výraznou kvalitativní převahu na Wehrmachtem!

2c **Vojenská nepřipravenost SSSR - čistky důstojnického sboru.**

Problém „velkého teroru“

Červen 1937 – proces s Tuchačevským, Korkem, Jakirem a Uborevičem – obvinění ze zrady a spolupráce s Německem a Japonskem.

Stalin na zasedání se 116 nejvyšším armádními činiteli zdůrazňoval nezpochybnitelnost obvinění.

Až do nedávné minulosti se mělo za to, že represe velmi výrazně ovlivnily kvalitu důstojnického sboru – **tvrdí se, že se čistky dotkly té nejlepší části důstojnického sboru.**

Přišly v době velkého nárůstu početních stavů – málo důstojníků i bez čistek – proto problém.

Teror probíhá dle směrných čísel, o kterých bylo možno jednat na ÚV.

Celkem bylo za léta 1937 – 1939 z armády, letectva a námořnictva propuštěno **34 301 důstojníků, z toho 24 190 z politických motivů (patří sem i špatná národnost – Němci, Poláci atd. – 7 000)**

Zpět do armády bylo v letech 1937 a 1938 po přezkoumání **vzato cirka 10 000 důstojníků.**

Z politických důvodů bylo k trestu smrti odsouzeno maximálně několik tisíc důstojníků – odhady se liší – ne každý propuštěný byl popraven – většina budovala socialismus v gulagu.

Velká část propuštěných se potom vrátila v letech 1940 – 1941.

Důstojnický sbor RA činil v těchto letech kolem 200 000 důstojníků a rychle rostl, tak jak rostla armáda.

Motivace teroru je problém

1. zabavení se neloajálních elementů 2. zavedení elementárního pořádku v předvečer války a 3. dezinformace německé rozvědky.

Literatura

John, M.: Zář 1938. Role a postoje spojenců ČSR. Olomouc 2000.

Jonson, P (1991): Dějiny 20. století. Praha 1991.

Litera, B. (2009): Historie Rudé armády 1917 – 1941.

Nálevka, V.: Světová politika ve 20. století. Svazek I. Praha 2000.

Roberts, J. M.: Dvacáté století. Dějiny světa od roku 1901 do současnosti. Praha 2004.

Literatura citovaná v přednášce.

Čekista <https://www.youtube.com/watch?v=VtcZA3beGL0>